

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ — СКЛАДОВОЇ ВОЄННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ

З проголошенням незалежності Україна стала на шлях побудови суверенної держави.

Соціально-політичні перетворення в Європі призвели до змін в геополітичній ситуації як на континенті, так і у світі в цілому. Однак зниження глобального протистояння не зменшило значення військового компонента в реалізації національних інтересів, проте поширило можливості політично-правових засобів забезпечення національної безпеки і оборони.

Сьогодні тенденції розвитку держави, за наявності глобальних і регіональних викликів, змушують Воєнну організацію держави забезпечувати захист національних інтересів України на сучасному рівні. Беручи до уваги, що складовою становлення нашої держави залишається створення та розвиток національного війська, здатного надійно забезпечити її суверенітет, територіальну цілісність і захист національних інтересів.

Конституція України визначає: «Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України» [1].

Становлення оптимальних систем військових формувань, складових Воєнної організації держави, з урахуванням збалансованості інтересів держави і її громадян є одним з найскладніших завдань. Рівень обороноздатності та бойового стану української армії і підготовки особового складу повинен відповідати європейським стандартам.

У процесі формування в Україні правової держави нагальна потреба продовження військової реформи стоїть на порядку денному. Серед першорядних завдань з реформування національного війська і інших військових формувань Воєнної організації держави є їх відповідність сучасним потребам держави і здатність вирішення завдань з локалізації та нейтралізації як зовнішніх, так і внутрішніх воєнних загроз.

Проблематика дослідження законодавства з питань військової сфери та правових основ військового будівництва не втрачає актуальності.

У цей же час серед фахівців відсутня єдність поглядів на подальший розвиток військових формувань, що пов'язано, на думку автора, з відсутністю певної конкретності нормативно-правових актів у такому складному питанні, як оборонна сфера.

Проблеми удосконалення концептуальних засад правового врегулювання розвитку військових формувань досліджувались в працях Б. П. Андрусюка, О. Ф. Белова, В. Ю. Богдановича, Ю. І. Бута, В. Б. Вагапова, О. М. Гончаренка, В. С. Картавцева, С. В. Ківалова, Б. А. Кормич, В. А. Костецького, Е. М. Лиси-

цина, С. М. Нечхаєва, Ю. М. Оборотова, М. П. Орзіха, Б. А. Пережняка, С. М. Прилипка, В. Г. Радецького, Ю. М. Тодики та інших.

Метою статті є дослідження концептуальних засад правового регулювання реформування та розвитку національного війська з визначенням можливих шляхів вирішення проблемних питань.

Поряд з територією, системою влади і правових норм національне військо є однією з важливіших ознак держави, тому ослаблення Воєнної організації держави та її складової — армії є першою ознакою її слабкості. Наразі військо повинно бути інститутом, здібним гарантувати територіальну цілісність та національну незалежність і безпеку, отже, структура національного війська як соціальної системи повинна відповідати рівню зовнішніх загроз. Відповідно до визначених функцій Рада національної безпеки і оборони України розробляє та розглядає питання, які відповідно до Конституції України, законів і Воєнної доктрини належать до сфери національної безпеки і оборони [2].

Проблема створення національного війська — складової Воєнної організації держави, здатного надійно забезпечити захист національних інтересів, є важливою частиною становлення нашої держави. Це завдання — пріоритетне для всіх органів державної влади і всього суспільства, тому його вирішення потребує удосконаленої законодавчої бази, ретельних розрахунків та комплексних зусиль. За часи свого існування національне військо пройшло складний шлях розбудови та розвитку, результати військового будівництва можливо оцінювати по-різному, проте армія продовжує відігравати провідну роль у забезпеченні безпеки і оборони держави.

Зауважимо, тільки при сформуванні національної ідеї як ідеології державного будівництва можливе інтегрування соціального загалу для вирішення завдань з подолання загроз безпеці і, таким чином, реалізації основних напрямів державної політики національної безпеки. Відомо, прогресивні перетворення не будуть складовою системи об'єднуючих ціннісних орієнтацій в випадках відсутності їх підтримки широкими верствами населення.

На правових основах представникам національного війська належить важливе завдання у вирішенні завдань безпеки і оборони держави, і тим самим забезпечення реформування суспільства. Стан справ у національному війську та їх розвиток є фундаментальними питаннями державної політики забезпечення національної безпеки у воєнній сфері.

Новий політичний курс нашої держави передбачає активізацію процесу реформування оборонної сфери відповідно до світових стандартів. Продовжується адаптація національної воєнної політики до нових міжнародних реалій. Знаковим є приєднання держави до Багатонаціональних миротворчих сил у межах діяльності Ради міністрів оборони країн Південно-східної Європи.

Відповідно, нормативно-правовими актами, приведеними у відповідність до вимог Основного Закону України, повинна регулюватись основна діяльність Воєнної організації держави — здійснення заходів військової реформи. Оскільки військово-будівництво в Україні повинно здійснюватись на основі Консти-

туції України та правовій базі, яка розробляється з урахуванням змін, які відбуваються в країні і світі.

Базовим є Закон України «Про основи національної безпеки України», яким визначено пріоритети національних інтересів, об'єкти національної безпеки та суб'єкти, які зобов'язані її забезпечувати, основні напрямки політики національної безпеки та основні функції державних органів у сфері безпеки та оборони [3].

Тобто державна політика національної безпеки являє собою комплексний документ, в якому визначається порядок забезпечення безпеки держави та її громадян. За визначенням, національна безпека — це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якою забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам України. В той же час в законодавчому акті національна безпека не розглядається як необхідна умова захисту та збереження української державності.

Основним законодавчим підґрунтям правового регулювання реформування Збройних Сил України є базовий Закон України «Про Збройні Сили України». Цим законом визначені правові засади організації і діяльності армії, органи керівництва та управління, функції, склад, правові підстави надання військової допомоги іншим державам та участь у міжнародних миротворчих операціях і міжнародному військовому співробітництві [4].

Слід звернути увагу на принципове значення відтворення у законі конституційного положення, згідно з яким збройні сили не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу та усунення органів державної влади. Важливо, що законодавчо установлений порядок керівництва національним військом передбачає збереження єдиної схеми на мирний і воєнний час, незалежно від того, військовий чи цивільний чільний керівник міністерства оборони.

У той же час законом не урегульовані питання скорочення зайвих складових структур, які не впливають на рівень боєздатності армії, проте продовжують утримуватись і потребують значних коштів. Як наслідок для радикального реформування війська, яке включає в тому числі і закупівлю новітніх зразків озброєння та військової техніки, підвищення престижу військової служби та розв'язання соціальних проблем, їх залишається недостатньо.

Слід відзначити Стратегію національної безпеки України — нормативний документ, яким визначаються задуми державної політики національної безпеки держави.

Важливо, що основи зовнішньої політики, Воєнна доктрина та документи, які розробляються відповідними міністерствами за напрямками державної політики повинні узгоджуватись з положеннями Стратегії національної безпеки України. Відповідно Стратегія національної безпеки та Воєнна доктрина України змінюються зі зміною переліку загроз і викликів національній безпеці України. Це документи системоутворюючі для подальшого розвитку національного війська в системі державотворення.

Звісно, реалізацію Стратегії контролює Верховна Рада України, Президент України, РНБО та Кабінет Міністрів у межах своїх повноважень. Центральні органи виконавчої влади армія і інші військові формування, правоохоронні і розвідувальні органи забезпечують її реалізацію [5].

Відомо, окремі країни активно дотримуються доктрин абсолютного військового домінування. Що стосується Воєнної доктрини України, то має місце певна невизначеність щодо стримування агресивних дій проти держави, також в концептуальному документі відсутня основна загроза: спроба насильницького зверження конституційного ладу». Однак має місце серед внутрішніх загроз: «незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців...» [6].

Воєнна доктрина повинна чітко визначати, що основним засобом стримування (запобігання) агресії є: «підтримання на достатньому рівні воєнного потенціалу», та включати положення: «стримування (відвернення) агресії відносно держави базується на здатності в відповідних діях, нанесення ураження, яке поставить під сумнів досягнення мети агресії».

З урахуванням тенденцій розвитку потенційних воєнних та інших загроз безпеці держави основними функціями національного війська можна вважати запобігання війні та відбуття збройної агресії [7].

Нагальна потреба в розробці законопроекту «Про внесення змін в окремі закони України щодо уточнення завдань Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України». Зокрема, цим нормативним документом уточнити: завдання з питань забезпечення державної політики у сфері оборони; військово-політичного керівництва військовим формуванням; поняття територіальної оборони і цивільного захисту та передбачити питання участі армії в антитерористичних заходах.

Із затвердженням Стратегічного замислу застосування Збройних Сил України, здається, бойова підготовка військ (сил) набуде реального змісту і буде спрямована на забезпечення їх готовності до виконання конкретних завдань, визначених названим документом.

Дійсно, необхідно головну увагу приділити підготовці визначених з'єднань і військових частин до дій у складі міжвидових угруповань військ (сил), а також — підвищенню інтенсивності бойової підготовки [8, 10].

Уповільнено виконання Державної програми розвитку озброєння та військової техніки ЗС України на період до 2009 року. Так, створення сучасного професійного війська неможливе без переоснащення війська новітніми зразками зброї і військової техніки. Відомо, від оснащення армії і розвитку оборонно-промислового комплексу (ОПК) залежить місце нашої держави у світовій спільноті, стан розвитку ОПК свідчить про розвиток економіки нашої країни.

Воєнна організація держави повинна адекватно реагувати на загрози, які виникають на сучасному етапі. Сьогодні їх перелік не обмежується загрозою розповсюдження ядерної зброї і зброї масового ураження. Небезпекою є міжнародний тероризм, посилення екстремістських, сепаратистських, радикальних організацій. Природа загроз переміщується в бік асиметричних способів застосування сили і в цих нових умовах армія повинна забезпечити національну

безпеку суспільства і держави. В той же час уповільнено Урядовою Комісією з питань забезпечення розвитку Збройних Сил та інших військових формувань розробку проекту Концепції Державної програми розвитку Воєнної організації держави. При цьому, після схвалення проекту Концепції урядом, її потрібно подати на розгляд Ради національної безпеки і оборони України, і лише за результатами розгляду та введення в дію актом Президента України розроблятиметься проект Державної програми розвитку Воєнної організації держави.

Головною проблемою стратегії розбудови національного війська, на початку її створення, була відсутність науково обґрунтованих комплексних програм у цій сфері. Важливо, що на сучасному етапі на державному рівні визнано проблему побудови професійного війська. Про це свідчить відпрацювання та створення, згідно з Указами Президента України, Державної програми переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, і Державної Комісії з питань реформування, розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань, озброєння та військової техніки.

Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки спрямована на формування сучасної професійної армії, здатної як виконувати завдання із захисту суверенітету та недоторканності України, так і робити гідний внесок у забезпечення міжнародної глобальної і регіональної безпеки [9, 2–3].

Однак протягом двох років виконання Державної програми системні зміни щодо побудови в Україні сучасної армії, адаптованої до нових викликів у сфері безпеки, готової до виконання завдань за призначенням та участі в міжнародному військовому співробітництві, просуваються повільно. Не відмічається суттєвих зрушень, спрямованих на досягнення нової якості військової служби та запровадження європейських стандартів військового управління. Звідси головні зусилля оборонного відомства щодо досягнення оптимальних параметрів складу та чисельності функціональних структур, а також виконання заходів з професіоналізації армії значних результатів не дали.

Тому в проекті Указу Президента України «Про внесення змін до Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки», який повинен забезпечити підвищення рівня готовності армії до виконання завдань за призначенням, на нашу думку, також необхідно уточнити загальну кількість зразків озброєння і військової техніки та знизити темпи скорочення чисельності армії.

Власне кажучи, доцільно внести зміни до проекту Закону України «Про внесення змін до ст. 25 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», в якому вказати шляхи її мотивації, стимулювання та соціально-економічного забезпечення військовослужбовців, а також посилити відповідальність офіцерського складу за виконання службових обов'язків.

Важливим чинником активізації службової діяльності офіцерів повинна стати Концепція кадрової політики в Збройних Силах України. Реалізація Концепції надасть можливість створити комплексну, ефективну, економічно

обґрунтовану систему забезпечення військ (сил) висококваліфікованим персоналом з високими морально-діловими якостями [10].

Виходячи з наведеного, до основних напрямів розвитку Збройних Сил України необхідно віднести: відпрацювання та удосконалення чинної нормативно-правової бази; оптимізація організаційної структури національного війська; підвищення ефективності військового управління, вдосконалення бойової підготовки, досягнення готовності військових частин і підрозділів; підтримання в боездатному стані, оновлення озброєння та військової техніки, розвиток інноваційних технологій для Збройних Сил; удосконалення матеріально-технічного забезпечення армії; забезпечення ефективного комплектування Збройних Сил військовослужбовцями за контрактом; упровадження служби у військовому резерві; вивільнення з'єднань і військових частин Збройних Сил від виконання невластивих їм функцій; забезпечення соціальних гарантій військовослужбовцям і членам їх сімей, особам, звільненим з Збройних Сил; активізація діяльності Збройних Сил з патріотичного виховання молоді, військовослужбовців та громадян України.

Таким чином, можливо виділити основні напрями військової реформи: удосконалення та розробка законодавчих і нормативних актів щодо подальшого розвитку армії; оптимізація організаційної структури Збройних Сил України; удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення армії; удосконалення системи управління військовими формуваннями та розвиток озброєння та військової техніки.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 142; Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.
2. Печхасв С. М. Надзвичайний орган керування обороною // Наука і оборона. — 2007. — № 1. — С. 33–34.
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39 — Ст. 351.
4. Про Збройні Сили України: Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2019-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 48. — Ст. 410.
5. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12 грудня 2007 р. № 105/2007. // Стратегічна панорама. — 2007. — № 1. — С. 3–13.
6. Воспна доктрина України: Указ Президента України від 15 червня 2004 р. № 648/2004// Офіційний вісник України. — 2004. — № 30. — Ст. 205.
7. Белов О. Ф., Печхасв С. М. До питання розроблення Стратегії воєнної безпеки // Наука і оборона. — 2007. — № 2. — С. 6–7.
8. Біла книга 2007: Оборонна політика України. — К.: МО України, 2007.
9. Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки (Освітні положення): Указ Президента України від 27 грудня 2005 р. № 1862-25т/2005. — К.: МО України, 2005.
10. Про Державну програму переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять службу за контрактом»: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 348/2002. — К.: МО України, 2002.